

Universiteit
Leiden

The Netherlands

Het Indo-Europese landschap: een trektocht door het verleden van de taal

Peyrot, M.

Citation

Peyrot, M. (2024). *Het Indo-Europese landschap: een trektocht door het verleden van de taal*. Leiden. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4039416>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4039416>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Prof.dr. Michaël Peyrot

Het Indo-Europese landschap

Een trektocht door het verleden van de taal

Universiteit
Leiden

Bij ons leer je de wereld kennen

Het Indo-Europese landschap

Een trektocht door het verleden van de taal

Oratie uitgesproken door

Prof.dr. Michaël Peyrot

bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar
Vergelijkende Indo-Europese Taalwetenschap aan het
Leiden University Centre for Linguistics
op vrijdag 6 september 2024.

Universiteit
Leiden

Mevrouw de rector magnificus, geacht faculteitsbestuur, zeer gewaardeerde toehoorders,

De Vergelijkende Indo-Europese Taalwetenschap is een van de oudste vakgebieden binnen de taalwetenschap, en nog steeds heeft ze niets aan actualiteit ingeboet: ook vandaag de dag blijft de vraag fascineren waar de Indo-Europese talen vandaan komen, die in bijna heel Europa en grote delen van Azië worden gesproken, hoe de overeenkomsten tussen de Indo-Europese talen het best kunnen worden verklaard, en hoe de verschillen ertussen zijn ontstaan. De actualiteit van het vak is af te lezen aan de grote ontwikkelingen en ontdekkingen die ook nu nog mogelijk zijn, wat wordt weerspiegeld in de vele prestigieuze onderzoekssubsidies die worden toegekend. Zo hebben Leidse Indo-Europeanisten recentelijk subsidies gekregen van het LUF in Leiden, het NWO in Nederland, de ERC in Europa, en van fondsen in Zweden en Denemarken.

De actualiteit van het vak wordt nog versterkt door de bijdrage die het kan leveren aan het onderzoek naar naburige taalfamilies, naar algemene principes van taalverandering en taalreconstructie, en naar het onderzoek naar de recentie prehistorie, dat een enorme impuls heeft gekregen door de technologische ontwikkelingen in de archeologie, met name in de genetica.

Er is al veel aandacht geweest voor het rijke verleden van het vakgebied, dat zijn oorsprong kent in de renaissance, toen steeds meer talen bekend werden, en vele geleerden zich bezig hielden met de vraag waarom sommige talen veel overeenkomsten met elkaar vertonen en andere juist niet. Ook Leiden heeft een plaats in deze vroege discussies, en het is opmerkelijk hoe accuraat de classificatie van de Indo-Europese talen van de Leidse geleerde Marcus Zuerius van Boxhorn al in de vroege 17e eeuw was (Lubotsky 2001: 4-5; Van Driem 2001: 1039-1047).

Er was toen nog geen sprake van dat er een Indo-Europese oertaal kon worden gereconstrueerd; dat gebeurde pas in de

negentiende eeuw, vooral in de tweede helft ervan. Uit deze recentere geschiedenis wil ik één naam noemen, die van Ferdinand de Saussure, die aan het eind van de negentiende eeuw de zogeheten laryngalen ontdekte, keelklanken die bijna overal verdwenen zijn, maar niet zonder sporen achter te laten, en die nu alle reconstructies van het Proto-Indo-Europees bepalen (De Saussure 1878; Pedersen 1931: 288-289). De Saussure is niet alleen cruciaal geweest voor de Vergelijkende Indo-Europese Taalwetenschap, hij kan ook worden beschouwd als een van de grondleggers van de Algemene Taalwetenschap, die in de loop van de twintigste eeuw een razende ontwikkeling heeft gekend en nu wordt beoefend in tal van stuk voor stuk volwaardige subdisciplines. De Saussure kan zo een symbool zijn voor de verwevenheid van de taalkundige disciplines en de centrale positie van de Vergelijkende Indo-Europese Taalwetenschap daarin.

Ik wil echter hier geen wetenschapsgeschiedenis bedrijven. De Vergelijkende Indo-Europese Taalwetenschap omvat zoveel fascinerend onderzoek in zoveel verschillende deelgebieden, dat het niet nodig is hier nader op haar indrukwekkende traditie in te gaan. Ik wil u daarom meenemen op een trektocht door het rijkgeschakeerde landschap dat het Indo-Europees ons te bieden heeft.

Het Indo-Europees

We beginnen bij het begin. Het Indo-Europees is een grote taalfamilie. In Europa horen bijna alle talen erbij: de Germaanse talen waaronder het Nederlands, Engels en Duits; de Keltische talen; het Romaans en het Latijn; Grieks; Albanees; de Slavische talen waaronder het Russisch; en de Baltische talen. Ook in grote delen van Azië worden Indo-Europese talen gesproken. We vinden daar de zeer uitgestrekte Iraanse tak, waar het Perzisch bijhoort, naast veel andere talen; het Indisch met het Sanskriet; en het Armeens. Daarnaast zijn er twee takken zonder moderne nakomelingen: het Anatolisch met het Hettitisch, en het Tochaars. De invloed

van het Indo-Europees is natuurlijk nog eens verveelvuldigd in het koloniale tijdperk, toen jongere dochtertalen, met name Portugees, Spaans, Frans, Engels en Russisch, zich over de hele wereld hebben verspreid, ten koste van de taalrijkdom die er daarvoor was.

Alle Indo-Europese talen lijken op elkaar. Meestal zijn de overeenkomsten niet op het eerste gezicht duidelijk, maar in een enkel geval wel. Dat de Indo-Europese talen aan elkaar verwant zijn en van een gemeenschappelijke oertaal afstammen volgt uit het feit dat ze woordenschat delen en dat daarin regelmatige klankcorrespondenties vast te stellen zijn. Een woord dat in veel talen geattesteerd is, is dat voor “vader”:

	Nederlands	Latijn	Grieks
	<i>vader</i>	<i>pater</i>	<i>patēr</i>
4	Tochaars B	Oudiers	Sanskriet
	<i>pācer</i>	<i>athir</i>	<i>pitā</i>

Het Nederlands en het Oudiers zijn hier het meest afwijkend, maar de Nederlandse *v-* voor *p-* en het feit dat de *p-* helemaal weg is in het Oudiers zijn voorbeelden van regelmatige klankcorrespondenties. Dat geldt ook voor de wegval van de *-r* in het Sanskriet en de *c* in het Tochaars. Zelfs de plaats van het accent in het Grieks en Sanskriet komt overeen, zodat we zonder problemen **ph₂tēr* kunnen reconstrueren. Het enige opvallende in die reconstructie is de laryngaal **h₂*, die de correspondentie tussen Grieks *a* en Sanskriet *i* verklaart. De veranderingen die hebben plaatsgevonden van de oertaal naar de dochtertalen, zoals de overgang van **p-* naar **v-* in het Nederlands, zijn zogeheten klankwetten. Met behulp van klankwetten is het mogelijk gebleken een groot aantal gedeelde woorden, etymologieën, vast te stellen, en ze te reconstrueren voor de oertaal.

Het is ook mogelijk grammatica te reconstrueren, bijvoorbeeld de vervoeging, verbuiging en de vorming van woorden. Een voorbeeld is dat van het enkelvoud en meervoud van “zijn”. In het Nederlands is de verhouding tussen beide onregelmatig, maar opvallend genoeg vinden we precies dezelfde onregelmatigheid in het Latijn en het Sanskriet:

Nederlands	Latijn	Sanskriet	Proto-Indo-Europees
<i>is</i>	<i>est</i>	<i>ásti</i>	<i>*h₁ésti</i>
<i>(zij) zijn</i>	<i>sunt</i>	<i>sánti</i>	<i>*h₁sénti</i>

De reconstructie van de grammatica is moeilijker, omdat sprekers de neiging hebben om onregelmatige paradigmata die ontstaan door klankveranderingen opnieuw regelmatig te maken door analogie. Een voorbeeld daarvan is de aanpassing van het meervoud van *zijn* aan de eerste persoon enkelvoud in veel Nederlandse dialecten, zoals *ze binne* of *ze benne* in het negentiende-eeuwse Leids (Wortel 2002: 111). In het Afrikaans heeft net zo’n aanpassing plaatsgevonden, maar met een andere uitkomst; alle personen zijn gelijkgetrokken met de derde persoon enkelvoud:

<i>ek is</i>	<i>ons is</i>
<i>jy is</i>	<i>julle is</i>
<i>sy / hy is</i>	<i>hulle is</i>

Analogie, deze “actieve bemoeienis” van de sprekers met hun taal, is grillig en bij de reconstructie is het heel moeilijk om te bepalen wat de oorspronkelijke situatie geweest zou kunnen zijn. Op dit punt zijn de discussies in het vak het hevigst, en ze zijn het moeilijkst te beslechten.

Een voor veel taalkundigen logisch volgende domein speelt een veel kleinere rol in de reconstructie: de syntaxis, de zinsbouw. De reden hiervoor is simpelweg dat de zinsbouw meestal te veranderlijk is voor een betekenisvolle reconstructie. Een

glimp van oudere syntaxis, waarschijnlijk van Proto-Indo-Europese tijdsdiepte, biedt het Sanskriet-werkwoord. Hoewel bijna alle woorden in het oudste Sanskriet geaccentueerd zijn, is het finiete werkwoord alleen geaccentueerd in bijzinnen, of als het in een hoofdzin vooraan staat. Deze synchroon nogal wonderlijke regel is heel goed te begrijpen als we aannemen dat het werkwoord in neutrale zinnen aan het einde stond, en bijzinnen normaal gesproken voorafgingen aan hoofdzinnen, zoals in het Sanskriet zelf, maar ook in andere oude Indo-Europese talen. Het ontbreken van het accent op het finiete werkwoord kan dan worden verklaard uit een oorspronkelijk fonetische daling in de toonhoogte aan het eind van de zin, waardoor het accent wegviel (Klein 1992: 96).

Het vaststellen van klankwetten, het reconstrueren van het Proto-Indo-Europese klanksysteem, het ontrafelen van de vele analogieën in de morfologie, en het schiften van etymologieën – de kern van het vakgebied – is door het werk van Rob Beekes, Frits Kortlandt en Sasha Lubotsky het handelsmerk geworden van de Leidse School van Vergelijkende Indo-Europese Taalwetenschap. Onze groep, dat zijn Tijmen Pronk, Alwin Kloekhorst, Guus Kroonen, Lucien van Beek en ikzelf, heeft van begin af aan leren denken volgens de Leidse School. Een grote rol hebben daarin de vele discussiesessies over het grote Indo-Europese woordenboek van Sasha Lubotsky gehad. Dat overkoepelende woordenboek, waar Tijmen Pronk een heel belangrijke bijdrage aan levert, en waar wij allemaal reikhalzend naar uitzien, wordt de kroon op Sasha Lubotsky's serie van Leidse etymologische woordenboeken, een standaard, die de basis is voor de Indo-Europeanistiek van de toekomst.

Filologie

Het wordt nu tijd voor onze eerste etappe: de data. Waar halen Indo-Europeanisten hun data vandaan? We hebben gezien dat het Indo-Europees zich over bijna de hele wereld heeft verspreid, maar voor de reconstructie bevatten de moderne

talen over het algemeen te weinig informatie. Een uitzondering hierop is bijvoorbeeld het Slavisch. Daarvan zijn oude bronnen, maar de moderne dialecten voorzien ons nog steeds van belangrijke gegevens, bijvoorbeeld over de toonaccenten. Zo heeft Tijmen Pronk een beschrijving gemaakt van het Sloveense dialect uit het Gaildal in Oostenrijk, dat ook toonaccenten heeft (Pronk 2009).

In de meeste andere gevallen beschikken we over oudere bronnen die ons voorzien van een informatiever taalstadium. Deze omstandigheid is de belangrijkste reden voor de lange traditie van de studie van het Indo-Europees. De interpretatie van oudere bronnen is de taak van de filologie. De filologie is een belangrijk onderdeel van de studie van bijvoorbeeld het Latijn of Grieks, of van oudere fases van de Germaanse talen. De grootste uitdagingen zijn er echter bij talen zonder moderne of beter bekende nakomelingen, zoals de Anatolische talen en het Tochaars: in deze twee takken speelt de filologie een heel grote rol.

Ik geef hier een voorbeeld uit het Tochaars. Het Tochaars werd gesproken in wat nu Noordwest-China is. De vroegste teksten zijn uit ongeveer 400 n.Chr., en het Tochaars is waarschijnlijk rond het jaar 1000 uitgestorven. Het probleem van het Tochaars is dat het aantal teksten relatief beperkt is en dat geen enkele tekst compleet is. Voor het bepalen van woordbetekenissen of grammaticale functies zijn we daarom aangewezen op de interne vergelijking van verschillende passages, of, in vooralsnog een minderheid van de gevallen, de externe vergelijking met een parallelle tekst in een andere taal. Parallelle teksten in het Oudturks en het Sanskriet zijn het meest behulpzaam, en zijn al gebruikt bij de eerste ontcijfering van het Tochaars door Sieg en Siegling in 1908 (Sieg en Siegling 1908).

Ik neem als voorbeeld het kleine – maar helaas representatieve – fragment IOL Toch 838 uit de verzameling van de British Library (Peyrot 2016). Op dit fragment lezen we het volgende:

Transliteratie

- a1 [h]m·ṇa (-) tamꣳ we ///
 a2 sa mā treñcītrā maṃtsu ///
 a3 tikṣate · k_use amā – ///
 a4 10 8 [a]k(·)odhanaṃ [vr]· ///
 b4 ·r·[h]m· – kakl· – ///
 b5 nāmꣳ totta-ynūcai ·[o] ///
 b6 ḳ maṅtarṣke · aṇusthū ///
 b7 mꣳ we[sk]au brāhma ///

Hoewel op de meeste regels niet meer dan één compleet woord te lezen is, kan het fragment dankzij regel a4 10 8 [a]k(·)odhanaṃ vrij gemakkelijk worden geïdentificeerd als een tweetalig fragment met afwisselend Sanskriet en Tochaars B uit de Udānavarga, een boeddhistische tekst die in het Sanskriet in zijn geheel bekend is (Bernhard 1965: 466). Dankzij deze identificering kunnen alle incomplete woorden helemaal worden aangevuld:

Transcriptie

a1	(brā)hm(a)ṇa(ṇ hi) tam we(skau) ///	Uv 33.16d
a2	sa mā treñcītrā maṃtsu ///	Uv 33.17c
a3	(ti)tikṣate · k _u se amā(ntatte) ///	Uv 33.18b
a4	18 ak(r)odhanaṃ vr(atavantam) ///	Uv 33.19a
b4	(b)r(ā)hm(aṇe) kakl(āwau) ///	Uv 33.23d
b5	(sarvadharmā)nām totta-ynūcai (p)o ///	Uv 33.24c
b6	(taiknesā)k maṅtarṣke · aṇusthū(laṃ) ///	Uv 33.25a–b
b7	(ta)m weskau brāhma(ṇeṃ) ///	Uv 33.25d

De belangrijkste “vangst” die deze identificering oplevert is het woordje *maṃtsu*, dat nog niet bekend was, maar ‘iemand’

moet betekenen gezien de Sanskriet-parallel *kaścit: yayā nābhiṣajet kaścit* ‘waardoor niemand gekwetst wordt’ (Hahn 2007: 148).¹ Het interessante aan *maṃtsu* is dat het lijkt op functioneel verwante woorden: het begin lijkt op *māksu* ‘welke’ en het eind lijkt op *intsu* ‘welke’.

De functionele verwantschap tussen deze woorden kan geïllustreerd worden met het Nederlandse *wat*, dat verschillende functies kan hebben. In *Wat zie je?* is het een vragend voornaamwoord; in *Ik zie, ik zie, wat jij niet ziet* is het een betrekkelijk voornaamwoord; en in *Ik zie wat* is het een onbepaald voornaamwoord. *maṃtsu* geeft een belangrijk inzicht in hoe deze vragende, betrekkelijke en onbepaalde voornaamwoorden in het Tochaars worden gevormd uit kleinere eenheden die als legosteentjes aan elkaar worden geplakt. Met een klein sprongetje in de analyse kunnen we *māksu* ‘welke’ ontleden als **mā-kwə-sə-u* ‘wat-wat-dat’,² *intsu* ‘welke’ als **ən-sə-u* ‘wat-dat’ en *maṃtsu* als **mə-ən-sə-u* ‘wat-wat-dat’. De stapeling van vragende en betrekkelijke voornaamwoorden kan worden vergeleken met een Franse uitdrukking als *Qu’est-ce que c’est?* ‘Wat is het, letterlijk ‘Wat is het dat het is?’. We zien hier dat de vorming van *maṃtsu* ons in het overgangsgebied tussen morfologie en syntaxis brengt. Dit is een overgangsgebied waar de Vergelijkende Indo-Europese Taalwetenschap zich vaak in beweegt.

Waar het element **kwə* teruggaat op **k^{wi}-* en verwant is met Latijn *quis* en Nederlands *wie*, vinden we voor het element **mə* alleen vergelijkingsmateriaal in het Hettitisch, bijvoorbeeld

1 De Sanskriet-passage heeft een variant *yayā nābhiṣajet kiñcit* ‘waardoor niets gekwetst wordt’. Voor *maṃtsu* is dat waarschijnlijk niet relevant, omdat het Tochaars in andere vragende, betrekkelijke en onbepaalde voornaamwoorden geen verschil maakt tussen levende (‘wie’) en niet-levende referenten (‘wat’).

2 De functie van de aangehangen *-u* kan wellicht vergeleken worden met de langere aanwijzende voornaamwoorden *ditte* en *datte* in het Nederlands (e-ANS 5.6.3.3-7).

maši- ‘hoeveel’. Het Tochaars bevat zo belangrijke informatie voor de reconstructie van het Proto-Indo-Europees met twee stammen voor het vragend voornaamwoord, namelijk **mo-* naast het algemeen bekende **kwi-*, **kwe-*, **kwo-* (Peyrot 2018a).

Dit was slechts een kleine proeve uit het filologische handwerk. Voor meer kan ik verwijzen naar het promotieonderzoek van Olga Lundysheva, die op systematische wijze de grotendeels onontgonnen Tochaarse collectie van Sint-Petersburg uitgeeft. Ik hoop met dit voorbeeld te hebben geïllustreerd hoe de Vergelijkende Indo-Europese Taalwetenschap een spagaat kan zijn tussen een op het eerste gezicht weinig belangwekkende detailanalyse en de gevolgen die dat nochtans heeft op het diepste niveau van onze reconstructie.

Hoewel de context voor elke tak en taal van het Indo-Europees anders is, keert deze spagaat voor ons allemaal terug: het is de kunst om door het bos van de vaak genoeg minutieuze details de bomen van het grotere geheel en de consequenties voor de reconstructie van de oertaal te blijven zien.

Taalcontact en prehistorie

Elke tak van het Indo-Europees heeft zijn eigen uitdagingen en problemen. Die verschillen komen door de grote verschillen in de vroegste attestatie, uiteenlopend van, op zijn laatst, de 16e eeuw v.Chr. voor het Hettitisch tot de 16e eeuw n.Chr. voor het Litouws; door de zeer verschillende vormen waarin ze geattesteerd zijn, met soms heel gecompliceerde en meerduidige schriftsystemen; en door de moeilijkheid van de teksten – vaak monumenten uit de wereldliteratuur waar veel achtergrondkennis bij nodig is. Maar afgezien van deze verschillen vereisen de talen zelf ook zeer verschillende benaderingswijzen.

Zo wordt het Grieks gekenmerkt door een zeer omvangrijke literatuur uit verschillende tijdslagen en in verschillende dialecten, waarvan het Grieks van Homerus voor de

Vergelijkende Indo-Europese Taalwetenschap het belangrijkste is. Ook daarin zorgt de invloed van verschillende dialecten en tijdslagen voor een ingewikkelde puzzel, waar Lucien van Beek een expert in is (Van Beek 2022).

Het Grieks is, net als veel andere takken van het Indo-Europees, sterk beïnvloed door andere talen. Dat geldt ook voor het Tochaars, waar die invloed zo groot is dat de reconstructie erdoor wordt bepaald. De vreemde invloed in het Tochaars is overduidelijk te zien in de woordenschat, waarvan een zeer groot aantal woorden er “gek” uitziet. Sterker nog, zoals we in ons onderzoek hebben kunnen aantonen, is zelfs een groot deel van de woorden die er op het eerste gezicht niet gek uitzien, ook van vreemde oorsprong. Uit dit onderzoek zal ik heel beknopt een paar punten uitlichten.

De belangrijkste taal in de buurt van het Tochaars die we kennen is het Khotanees, dat hoort bij de Iraanse tak van het Indo-Europees. Opvallend genoeg waren nauwelijks leenwoorden tussen beide talen bekend. Zouden er dus geen contacten geweest zijn? Zouden deze “buren” niet met elkaar hebben gecommuniceerd? Federico Dragoni heeft hier in zijn promotieonderzoek een grote doorbraak kunnen bereiken (Dragoni 2022, 2023). Hij zag dat Khotanese leenwoorden in het Tochaars (B) vaak eindigen op *-o*, en door – onder andere – systematisch alle Tochaarse woorden op *-o* na te gaan heeft hij het corpus van leenwoorden weten te vertienvoudigen. Door dit grotere aantal was het mogelijk om vier chronologische groepen te onderscheiden: de twee jongste groepen vallen in de historische periode van de geattesteerde talen, en de twee oudste geven inzicht in hun voorhistorische ontwikkelingen.

Allereerst laten de Tochaarse leenwoorden zien hoe de voorouder van het Khotanees eruitzag. Bijzonder interessant is dat in het geval van het Khotanese woord voor “ijzer”, *hiśšana-*, dat we op basis van het Tochaarse leenwoord (B) *eñcuwo* als

*henswanya- hebben kunnen reconstrueren, met een cluster *św dat de uitzonderingspositie van het Khotanees binnen de Iraanse tak bevestigt (Peyrot, Dragoni en Bernard 2022). Het Tochaars fungeert hier dus als bron voor de voorhistorische stadia van het Khotanees. Omgekeerd geven deze leenwoorden ook inzicht in de voorgeschiedenis van het Tochaars. Alessandro Del Tomba heeft in zijn promotieonderzoek aangetoond dat de Tochaarse (B) flectieklasse met nom. -*o*, acc. -*ai* later is ontstaan uit het oudere nom. -*o*, acc. -*a* (2020: 148–159; 2023: 155–166). Deze ontwikkeling heeft Federico Dragoni nu in de chronologie van het Khotanees kunnen plaatsen, want in zijn oudste laag heeft hij alleen woorden met -*o*, -*a*, en pas in zijn tweede laag ook woorden met -*o*, -*ai*.

Een nog oudere laag van Iraanse leenwoorden is onderzocht door Chams Bernard in zijn promotieonderzoek (Bernard 2023). Het bestaan van deze laag was al bekend, maar hij is erin geslaagd met de grootste precisie de regelmatigheden vast te stellen waarmee deze woorden in het Tochaars zijn ingepast. Zo heeft hij kunnen laten zien dat de taal waaruit deze woorden ontleend zijn een aantal ontwikkelingen deelt met het Ossetisch. Het Ossetisch is een laatste overblijfsel van de Skytische talen van de Euraziatische steppe, en naar alle waarschijnlijkheid is deze Iraanse taal, die alleen via het Tochaars bekend is, een voorouder van het Skytisch. Chams Bernard heeft haar daarom “Oud-Steppe-Iraans” gedoopt.

Ik wil op één Oud-Steppe-Iraans woord nader ingaan, Tochaars B *etswe* (Peyrot 2018b). Dit woord beantwoordt aan alle regelmatigheden die door Chams Bernard zijn vastgesteld en over de etymologie bestaat geen twijfel: het is geleend van Oud-Steppe-Iraans *atswa- [ætswæ] ‘paard’. Het probleem zit in de betekenis. Na wederom een uitgebreide filologische exercitie lijkt die, op basis van de Oudturkse vertaling *katır*, ‘muilnier’ te moeten zijn. Maar waarom zouden de Tocharen van Iraniërs die de steppe konden domineren dankzij hun geavanceerde kennis van en omgang met het paard, het Iraanse

woord voor “paard” lenen in de betekenis “muilnier”? Het is een absurde gedachte dat die Iraniërs niet goed zouden hebben geweten wat een paard is.

Een mogelijke uitweg biedt hier recent genetisch onderzoek naar het paard, een van de vele grote genetische onderzoeken waar Guus Kroonen aan heeft meegewerkt (Librado e.a. 2021, zie ook Damgaard e.a. 2018). In dit onderzoek kon worden aangetoond dat de Indo-Europeanen, hoewel ze het paard wel kenden, zich niet te paard gezeten hebben verspreid. Pas in het begin van het tweede millennium v.Chr. is een snelle verspreiding te zien van een paard dat genetisch dusdanig is aangepast dat het zo stevig is en zo getemd kan worden dat je erop kunt zitten. Deze verspreiding valt goeddeels samen met de verspreiding van de Indo-Iraniërs, waar de sprekers van het Oud-Steppe-Iraans van afstammen. Tegen deze achtergrond verwachten we dus dat het traditionele Tochaarse paard minder getemd en zwakker was, en dat de sprekers van het Oud-Steppe-Iraans sterkere, getemde paarden brachten, waarvoor de Tocharen het leenwoord *etswe* gebruikten.

Inderdaad laat ook de filologie deze interpretatie toe. De belangrijkste reden hiervoor is, helaas, of gelukkig, dat het woord *etswe* maar één keer is geattesteerd, in een tekst die weliswaar tweetalig is, maar desondanks door raadsgelovenen omgeven. De betreffende passage in het Berlijnse fragment U 5208, r. 13, is (Peyrot, Pinault en Wilkens 2019):

Transliteratie

etswentsa ke | qathirlārqa | karśuwa | yyutyurmi -[ ]

Transcriptie

etswentsa ke | qatrlarqa | karśuwa | yüdüirmi(š)

Dat moet waarschijnlijk worden gelezen als:

Tochaars (B)	Oudturks
<i>etswentsa kekar{k?}juwa</i>	: <i>katırlarka yüdüürmiş</i>
‘aan <i>etswes</i> gebonden (?)’	‘op muil dieren geladen’

Zelfs met deze zeer beperkte context is het duidelijk dat een *etswe* een dier is dat beladen kan worden, en het is heel goed mogelijk dat de Oudturkse vertaling niet exact is, en dat het hier niet gaat om een muil dier, maar om een paard dat een last kan dragen. Alleen op basis van het filologische, etymologische of archeologische bewijs is deze conclusie niet mogelijk, maar ze wordt aannemelijk als de verschillende vormen van bewijs worden gecombineerd.

In de meeste gevallen van taalcontact is het Tochaars de ontvangende taal. Ook het vreemde element in het Middellindische Niya-Prakriet vindt volgens het promotieonderzoek van Niels Schoubben (Schoubben 2024), anders dan men vermoedde, niet zijn oorsprong in het Tochaars maar in het Bactrisch, een Iraanse taal. Het Tochaars is zo van onschatbare waarde voor het reconstrueren van de geschiedenis van de talen in hetzelfde gebied.

Soms heeft het Tochaars echter ook andere talen beïnvloed. Een interessant geval is de invloed van het Tochaars op het Turks: het gaat hier om een aantal veelal zeer moeilijk herkenbare woorden en zelfs suffixen, achtervoegsels, die geleend zijn in een voorhistorisch stadium van het Turks (Wilkens en Peyrot 2024). Voorbeelden zijn Oudturks *öküz* ‘os’, waarschijnlijk ontleend aan Tochaars *okso* ‘os’, en misschien ook de Oudturkse equatief (een naamval) *-ča / -čä* ‘middels, volgens, enz.’ ontleend aan de Tochaarse perlatief *-sa / -tsa* ‘door, langs, via, enz.’. Het Tochaars geeft hier dus een belangrijk inzicht in een vroeger voorstadium van de Turkse talen.

Typologie

De Indo-Europese talen strekken zich uit over Europa en grote delen van Azië, en de overeenkomsten zijn zelden op het eerste gezicht duidelijk. De verschillen vinden we in alle domeinen van de taal, ook in het “taaltype”, in de typologie van de Indo-Europese talen. Het feit dat de Indo-Europese talen van één oertaal afstammen betekent geenszins dat het taaltype hetzelfde blijft. Integendeel, het Indo-Europees biedt een grote waaier aan verscheidenheid op dit gebied. Er zijn talen met heel weinig vocalen, zoals het Sanskriet, of met heel veel vocalen, zoals het Deens, met veel naamvallen, zoals het Litouws, of zonder naamvallen, zoals het Nederlands, met het werkwoord vooraan in de zin, zoals het Iers, of achteraan in de zin, zoals bijvoorbeeld het Nederlands in bijzinnen, enz.

Welbeschouwd is er geen enkele Indo-Europese taal die het type van de oertaal getrouw heeft bewaard. In veel opzichten komt het Sanskriet dicht in de buurt: heel weinig vocalen, veel consonanten, en een complexe morfologie met veel naamvallen en zeer ingewikkelde patronen voor de vervoeging van het werkwoord. Maar ook het Sanskriet, hoe archaisch ook, is in veel opzichten veranderd. Het feit dat het Proto-Indo-Europees typologisch afweek van de dochtertalen is een extra hindernis bij de reconstructie: vertrouwdheid met een of meer, of zelfs alle Indo-Europese talen volstaat niet om te begrijpen wat voor soort taal het Proto-Indo-Europees geweest is. Daarom zijn typologische inzichten van buiten het Indo-Europees noodzakelijk om de structuren van de oertaal te kunnen doorgronden.

Tegelijkertijd biedt het Indo-Europees een waardevol inzicht in hoe de typologie van een taal kan veranderen. Vaak gebeurt dit onder invloed van andere talen. Dat is naar mijn mening ook gebeurd met het Tochaars. Het Tochaars is misschien niet de taal die het meest afwijkt van het Proto-Indo-Europees, maar er zijn twee kenmerken die direct in het oog springen. Ten eerste werkt het naamvalstelsel anders: de Tochaarse naamvallen hebben dezelfde vorm in het enkelvoud en

het meervoud, zogeheten agglutinatieve flexie, waar in het Proto-Indo-Europees getal en naamval zijn versmolten: fusionele flexie. We vinden bijvoorbeeld *kantwa-sa* ‘door middel van de taal, in de taal’ en *kantwa-n-(t)sa* ‘door middel van de talen, in de talen’, met *-sa* als duidelijk herkenbaar naamvalselement. Ten tweede heeft het Tochaars alleen stemloze plofklanken, bijvoorbeeld *k*, waar voor het Proto-Indo-Europees drie verschillende soorten plofklanken worden gereconstrueerd: $*\acute{k}$, $*\acute{g}$, $*\acute{g}h$, in het Nederlands vertegenwoordigd als *h*, *k* en *g*. Het Tochaars is er dus twee kwijtgeraakt. Dat is opvallend, omdat hierdoor een groot aantal woorden niet meer goed onderscheiden kon worden en dus “onbruikbaar” werd.

Deze twee opvallende kenmerken van het Tochaars komen terug in het Oeralisch, een taalfamilie die ten noorden van het Indo-Europees te vinden is: het Oeralisch strekt zich uit van het Sami in Noorwegen, via de nationale talen Fins, Ests en Hongaars, tot aan de Samojeedse talen die ten noorden van het Tochaars in Siberië worden gesproken, nu in het hoge noorden, maar vroeger ook veel verder naar het zuiden. Contact tussen sprekers van het Oeralisch met sprekers van het Tochaars, die toen iets meer naar het noorden moeten hebben gezeten, zou het afwijkende taaltype van het Tochaars kunnen verklaren. Vereenvoudigd kan men zich voorstellen dat grotere aantallen sprekers van een Oeralische taal Tochaars hebben geleerd, maar dat zij een zwaar accent hadden en de plofklanken van het vroege Tochaars niet goed konden uitspreken. Dit sterke Oeralische accent zou dan uiteindelijk in het hele Tochaars de overhand hebben genomen. Gezien de locatie van het Samojeeds in het oosten van het Oeralische gebied, is dit de aangewezen tak voor onderzoek naar invloed op het Tochaars. Dat heeft Abel Warries gedaan voor zijn promotieonderzoek (zie ook Warries 2022).

Fylogenie

Als we over het Indo-Europees spreken, noemen we de afgesplitste groepen “takken” van het Indo-Europees. De familie wordt vaak voorgesteld als een boom waarvan de oertaal de stam is en de dochtertalen de takken. Dit concept is even beeldend als eenvoudig, maar het blijkt heel moeilijk te zijn om de vertakkingen van de Indo-Europese taalboom, de zogeheten fylogenie, overtuigend te bewijzen.

Zoals we hebben gezien lijkt het Khotanees een uitzonderingspositie in te nemen binnen de Iraanse tak. In het Khotanees blijft de groep $*\acute{c}w$ van het Proto-Indo-Iraans palataal: het woord voor “paard” is *aśsa-* in het Khotanees, terwijl alle andere Iraanse talen een *s* hebben, bijvoorbeeld als *sp*, *fs*, of alleen *s*. Dat de *śś* van het Khotanees niet secundair uit $*sw$ kan zijn ontstaan bewijst het Tochaarse (B) *eñcuwo* ‘ijzer’, omdat het laat zien dat het Khotanese *hiśšana-* ‘ijzer’ < $*ham-\acute{c}wanya-$ via een stadium $*henśwanya-$ met zowel *ś* als *w* is gegaan. Als de andere Iraanse talen gezamenlijk $*\acute{c}w$ in $*tsw$ hebben veranderd (deze vorm van het cluster is nodig voor Oud-Steppe-Iraans $*atswa-$ [ætswæ] ‘paard’), dan is dat een gemeenschappelijke innovatie, die bewijst dat het Khotanees de eerste tak is die van de Iraanse oertaal is afgesplitst.

De afsplitsing van het Khotanees was waarschijnlijk het gevolg van zijn isolatie in de zuidoostelijke uithoek van de steppe en de daaropvolgende verdringing naar het Tarimbekken door andere expansieve Iraanse groepen, waaronder sprekers van het Oud-Steppe-Iraans. Dit is een van de vele vragen die ik wil onderzoeken in mijn Consolidator Grant-project *The Silk Road Language Web*, dat dit jaar begonnen is, en waaraan tot mijn grote vreugde Federico Dragoni en Niels Schoubben meewerken.

Het moet wel worden toegegeven dat het aantal argumenten voor de vroege afsplitsing van het Khotanees vooralsnog

beperkt is, en over de vertakking van de overige Iraanse talen is nog veel onduidelijkheid.

Als we naar de vertakking van het Indo-Europees zelf kijken, krijgen we een vergelijkbaar beeld. Het Anatolisch, waar het Hettitisch de bekendste taal van is, moet als eerste zijn afgesplitst, zoals Alwin Kloekhorst uitvoerig heeft betoogd (bijvoorbeeld Kloekhorst 2018). Deze eerste afsplitsing van het Anatolisch wordt de “Indo-Anatolische hypothese” genoemd. Die is heel belangrijk geworden in de discussie over de datering van het vroegste Proto-Indo-Europees, de locatie van de oertaal, en gaat op een logische manier over in de vraag via welke route de Anatolische talen in Anatolië zijn gekomen: via de Balkan, wat verreweg de voordehandliggendste route lijkt, of toch via de Kaukasus.

De vertakking van de overige Indo-Europese talen is veel minder duidelijk. Er zijn veel “taalbomen” in omloop, die veel dezelfde aannames maken, maar het bewijs voor deze fylogenieën, ook dat voor de eerste afsplitsing van het Anatolisch, wordt in het vakgebied heel verschillend beoordeeld en gewaardeerd.

Het is waarschijnlijk dat het Tochaars als tweede is afgesplitst. Dat zou ook goed uitkomen voor de grote afstand die ze in relatief korte tijd hebben moeten afleggen, van de Oost-Europese steppe naar Noordwest China. Ook in dit geval is er nauwelijks overeenstemming over de aan te voeren argumenten. Zowel Louise Friis, die voor haar promotie-onderzoek argumenten uit de werkwoordsmorfologie heeft onderzocht (Friis 2024), als Stefan Norbruis, die zich heeft gericht op argumenten uit de woordenschat, is tot de conclusie gekomen dat het Tochaars waarschijnlijk wel als tweede is afgesplitst, maar dat de meeste argumenten die daarvoor zijn aangedragen niet deugen.

Op het gebied van de fylogenie is nog veel werk te verrichten. Het is mogelijk dat we geen heel nieuwe bomen gaan tekenen, maar de weg en interpretatie van het bewijs en het overtuigen van vakgenoten vergen uiterste zorgvuldigheid.

Verre verwantschap?

Hoewel er nog veel discussie is over de reconstructie van het Proto-Indo-Europees, is er geen twijfel over welke talen bij de Indo-Europese familie horen. Waar geen overeenstemming over bestaat, is de logische vraag of de Indo-Europese familie op een hoger niveau verwant is aan andere talen of taalfamilies. Uiteraard moet het Proto-Indo-Europees afstammen van een vroegere voorouder: de vraag is alleen of van die voorouder andere nakomelingen bekend zijn, en of de verwantschap bewezen kan worden.

De belangrijkste kandidaat voor verre verwantschap is het Oeralisch. Vanwege de aanmerkelijke verschillen tussen het Indo-Europees en het Oeralisch is de discussie echter veel moeilijker te voeren: er is weinig mogelijk gedeelde woordenschat, en er kunnen daarom ook nauwelijks klankcorrespondenties worden opgesteld. Met andere woorden: een reconstructie van het Proto-Indo-Oeralisch zoals dat mogelijk is voor het Proto-Indo-Europees, is nog heel ver weg.

Toch lijkt verwantschap waarschijnlijk, vooral gezien het grote aantal gedeelde grammaticale elementen, onderdelen van de taal die veel stabiel zijn dan de woordenschat, en minder snel vervangen of geleend worden. Op zulke grammaticale elementen is de argumentatie voor Indo-Oeralische verwantschap van onder andere Frits Kortlandt gebaseerd (Kortlandt 2002). Geïnspireerd door Frits Kortlandt is ook het vraagstuk van het Indo-Oeralisch onderdeel geworden van het programma van de Leidse School: Guus Kroonen heeft beargumenteerd dat Proto-Indo-Europese geglottaliseerde plofklanken, die gewoonlijk als stemhebbende worden genoteerd, corresponderen met nasalen in het Proto-Oeralisch

(2019), Alwin Kloekhorst heeft de persoonlijke voornaamwoorden van het Hettitisch met die van het Oeralisch vergeleken (2008), en samen met Tijmen Pronk een conferentie over het onderwerp georganiseerd (Kloekhorst en Pronk 2019).

De vragende voornaamwoorden kunnen als voorbeeld dienen van een Indo-Oeralische vergelijking van grammaticale elementen. De in het Indo-Europees alomtegenwoordige stam **k^wi-*, **k^we-*, **k^wo-*, waar ook de Nederlandse vraagwoorden zoals *wie*, *wat* en *hoe* van zijn afgeleid, heeft een logische tegenhanger in Fins *kuka* ‘wie’ en Hongaars *ki* ‘wie’. Voor het Proto-Indo-Europees kan echter, zoals we eerder hebben gezien, ook een tweede stam in **mo-* worden gereconstrueerd op basis van Tochaars *mäksu* ‘welke’, *ma^mtsu* ‘iets, iemand’ en Hettitisch *maši-* ‘hoeveel’. Het interessante is nu dat ook deze tweede stam een parallel heeft in het Oeralisch, waar we in Fins *mikä* ‘wat’ en Hongaars *mi* ‘wat’ eveneens een stam in *m-* vinden.

We kunnen Indo-Oeralische verwantschap niet bewijzen met twee stammen voor vraagwoorden, maar uiteraard is een toevallige overeenkomst aanmerkelijk minder waarschijnlijk bij een dubbele dan bij een enkele parallel. De lijst met overeenkomstige grammaticale elementen die Frits Kortlandt (2002) aanhoudt omvat 27 elementen van dit type, zodat de kans op toevallige overeenkomsten zeer gering is.

Het Oeralisch is zo een belangrijke familie voor het Indo-Europees. Er is veel contact geweest tussen beide families, over de hele breedte van het Oeralische gebied, wat allerlei inzichten in de prehistorie van beide taalfamilies mogelijk maakt. Bovendien lijken de twee families op een dieper niveau ook nog aan elkaar verwant te zijn. Het onderzoek naar de vele contactsituaties en dat naar de macro-vergelijking zijn allebei bij lange na niet afgerond: er is voor de vergelijkende taalwe-

tenschap nog veel werk te verrichten tussen het Indo-Europees en Oeralisch.

Het wetenschappelijke en maatschappelijke landschap

Ik heb slechts enkele aspecten uit de Vergelijkende Indo-Europese Taalwetenschap in het algemeen en het werk van mijn collega's en mijzelf in het bijzonder kunnen belichten. Het is een fascinerend vak, het is een trektocht naar de wereld van de oude Indo-Europeanen, die we via hun literaturen leren kennen, en door middel van de reconstructie van de oertaal kunnen we ons zelfs in die van de Proto-Indo-Europeanen verplaatsen. Een indringendere kennismaking met onze voorouders uit de late steentijd is nauwelijks mogelijk.

Het veld is in beweging, vooral door de snelle ontwikkelingen in de archeologie, de genetica, en de computationele analyses van met name de fylogenie. De inzichten uit de Vergelijkende Indo-Europese Taalwetenschap blijven hierbij allesbepalend: alleen historisch taalkundigen kunnen een archeologische cultuur of een DNA-profiel een identiteit geven, alleen zij kunnen de juiste vragen stellen over recente prehistorische migraties, en alleen zij kunnen een computationeel gegeneerde fylogenie beoordelen.

Historische taalwetenschap is ongekend populair. Voor elke taalfamilie of taaltak is er wel iemand die een reconstructie maakt. Ook hieraan kan de Vergelijkende Indo-Europese Taalwetenschap bijdragen, door inzichten over de methode van reconstructie en de typologie van verandering, en ook door het opleiden van onderzoekers. Van de vele Indo-Europeanisten die weggetrokken zijn naar andere families, kan ik hier Paul Noorlander, Marijn van Putten, Benjamin Suchard en Jesse Wichers Schreur noemen.

Hoe wijd vertakt ook, de kern van de Indo-Europeanistiek blijft de reconstructie van fonologie en morfologie, en etymologie. Voor een gedegen reconstructie van deze domeinen is niet

alleen een scherp analytisch vermogen vereist, maar ook heel veel concrete talenkennis: het Indo-Europees kan met reden een data-intensief vak worden genoemd. De opleiding vergt tijd, veel expertise, en intensief contact tussen docent en student.

De opleiding Vergelijkende Indo-Europese Taalwetenschap is een wetenschappelijke studie. Niet alle studenten vervolgen hun loopbaan in de wetenschap, maar we proberen ze wel allemaal wetenschappelijk op te leiden. De analytische omgang met grote hoeveelheden data en het wetenschappelijk denken bieden tegelijkertijd voldoende basis voor niet-wetenschappelijk werk op hoog niveau. Dit is de geest van het academische werk: we geven kennis en vaardigheden door in de breedte, de diepte volgt vanzelf. Goede voorbeelden hiervan zijn ook de Taalkundeolympiade en de Leiden Summer School in Languages and Linguistics, twee instituten die zijn geïnitieerd en worden gedragen door Sasha Lubotsky. Sommige scholieren die met veel plezier meedoen aan de Taalkundeolympiade gaan misschien uiteindelijk sterrenkunde studeren, maar de olympiade brengt de taalkunde en Universiteit Leiden op een mooie manier breed onder de aandacht. Ook de deelnemers aan de Summer School komen niet allemaal in Leiden studeren, maar het intensieve contact tussen de vele locale en internationale deelnemers genereert veel positieve aandacht voor de taalkunde en voor Universiteit Leiden. Op een vergelijkbare manier draagt het grote aanbod aan relatief kleine geesteswetenschappelijke studies, waaronder taalwetenschap, belangrijk bij aan de uitstraling van Universiteit Leiden. Daarvan profiteren ook de grotere studies.

Ik kom nog een keer terug op Ferdinand de Saussure. Hij is geboren in Genève, begon daar ook te studeren, vervolgde zijn studie toen in Berlijn en Leipzig, waar hij zijn afstudeerscriptie in het Frans schreef, was een aantal jaar werkzaam aan de École Pratique des Hautes Études in Parijs, maakte een trektocht door Litouwen, en keerde uiteindelijk naar Genève

terug. Wetenschap is internationaal en grensoverschrijdend. Ik heb in Parijs aan de École Pratique des Hautes Études gestudeerd, en gewerkt in Frankfurt, Wenen en Berlijn. Deze ervaringen zijn vormend geweest. In andere landen wordt anders gewerkt, er worden andere vragen gesteld en er wordt anders geargumenteed. Het is spijtig voor mijn betoog dat Marcus Zuerius van Boxhorn, uit Bergen op Zoom, nooit verder lijkt te hebben gereisd dan Zeeland en Leiden. Maar Leiden was ook toen al een internationaal instituut, en Van Boxhorns collega's kwamen uit alle windstreken: voor een aanstelling aan de universiteit was het niet nodig om te weten dat het Leidse meervoud van "zijn" *ze binne* is.

Het tijdsgewricht is ongunstig. Door oorlog en geopolitieke spanningen wordt de wereld kleiner. Zelfs in een rijk en veilig land als Nederland is het open karakter en de internationale oriëntatie van de wetenschap en het wetenschappelijk onderwijs niet vanzelfsprekend. Onze opleiding is in het Engels, en zo kunnen we studenten uit het buitenland aantrekken en opleiden die minstens zo geïnteresseerd, begaafd en gemotiveerd zijn als die uit het eigen land. Daarvan profiteert niet alleen de internationale academische gemeenschap, daarvan profiteren ook onze Nederlandse studenten. De uitwisseling met sprekers van andere talen en studenten uit andere landen is een verrijking van ons onderwijs. Zoals al in het Leiden van de 17e eeuw, zijn openheid en internationale samenwerking cruciaal voor goede wetenschap en goed wetenschappelijk onderwijs.

Dankwoord

Ik ben nu toegekomen aan mijn dankwoord. Ik wil hiervoor allereerst teruggaan naar een klein beursje dat ik van het toenmalige Management Team van het LUCL heb mogen ontvangen om in de zomer van 2015 naar Leiden te komen om mijn VIDI-aanvraag uit te werken. Dit was een beursje met voor mij achteraf grote gevolgen, want mijn VIDI-aanvraag was succesvol. Mijn dank gaat uit naar Niels Schiller en Gea

Hakker voor de ondersteuning die ik in die tijd heb gekregen, en die mijn terugkeer naar Leiden mogelijk heeft gemaakt. Een volgende belangrijke stap was mijn Starting Grant van de ERC, waarbij ik cruciale ondersteuning heb gekregen van Niels Schiller en Maarit van Gammeren.

Uiteraard wil ik ook mijn dank en erkentelijkheid uitspreken jegens degenen die de voortzetting van deze voor het vakgebied, maar ook voor Universiteit Leiden cruciale leerstoel mogelijk hebben gemaakt: de Stichting VIET, die in het leven is geroepen om het Indo-Europees in Leiden te bevorderen en zich steeds heeft ingezet voor het behoud van deze leerstoel, Lisa Cheng, de toenmalig Wetenschappelijk Directeur van het LUCL, Maarit van Gammeren, de Instituutsmanager, en Mark Rutgers, de decaan van de Faculteit der Geesteswetenschappen.

14 Ook wil ik mijn leraren danken. Zij hebben een enorme invloed op mijn manier van denken en werken gehad. Drie wil ik met name noemen.

Ik begin met Frits Kortlandt, die vanaf het midden van de jaren zeventig tot op de dag van vandaag het gezicht is geweest van de Leidse School van de Vergelijkende Indo-Europese Taalwetenschap. Jouw oog voor het belang van het detail in het grotere geheel, jouw analyses en de vele discussies daarover zijn heel vormend geweest voor mij. Het is altijd een groot genoegen je werk te lezen, daarover van gedachten te wisselen en je gastvrijheid te genieten.

Een heel belangrijke rol in mijn academische leven heeft Georges-Jean Pinault gespeeld. Hij heeft veel tijd geïnvesteerd in eindeloze privélessen tijdens mijn Erasmusverblijf in Parijs in 2003 en later opnieuw tijdens mijn promotietraject. Met grote stapels boeken op het bureau was het voor mij “meekijken in de keuken”: hij liet in detail zien hoe hij te werk ging, iets wat uit geen boek te leren is. Pinault’s toewijding aan

de wetenschap en zijn doorzettingsvermogen zullen voor mij altijd een lichtend voorbeeld zijn.

Ten slotte dank ik mijn voorganger en promotor Sasha Lubotsky. Jij hebt met tomeloze inzet de Vergelijkende Indo-Europese Taalwetenschap in Leiden en ver daarbuiten tot ongekende bloei weten te brengen. Je hebt mij en vele anderen ondersteund waar je kon en je het nodig achtte, en de weg gewezen in de wetenschap. Ik bewonder je geduld, je inzicht, en je overzicht. Ik ben je grote dank verschuldigd.

Een speciaal woord van dank geldt voor mijn collega’s. Ik dank mijn AiO’s, met wie ik met het allergrootste plezier heb samengewerkt, en met wie ik in de toekomst nog heel veel hoop te kunnen samenwerken: Alessandro Del Tomba, Federico Dragoni, Chams Bernard, Louise Friis, Niels Schoubben, Abel Warries, Olga Lundysheva, en (als postdoc) Stefan Norbruis. Ik dank uiteraard ook mijn naaste collega’s van Vergelijkende Indo-Europese Taalwetenschap: Tijmen Pronk, Alwin Kloekhorst, Guus Kroonen en Lucien van Beek. Onze distributies zijn niet volledig complementair, maar de breedte van onze expertises samen bepaalt de kracht van ons team. Het is voor mij een grote eer om met jullie samen te werken.

Ten slotte wil ik mijn familie bedanken: mijn ouders Coobke en Piet, die mij altijd hebben gesteund en geholpen, en natuurlijk mijn allerliefste Kristin en Elias.

Ik heb gezegd.

Literatuur

Beek, Lucien van. 2022. *The reflexes of syllabic liquids in Ancient Greek. Linguistic prehistory of the Greek dialects and Homeric Kunstsprache*. Leiden – Boston: Brill.

Bernard, Chams. 2023. *Like dust on the Silk Road: an investigation of the earliest Iranian loanwords and of possible BMAC borrowings in Tocharian*. Dissertatie Universiteit Leiden.

Bernhard, Franz. 1965. *Udānavarga. Band I: Einleitung, Beschreibung der Handschriften, Textausgabe, Bibliographie*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

Damgaard, Peter de Barros e.a. 2018. 'The first horse herders and the impact of early Bronze Age steppe expansions into Asia'. *Science* 360 (6396): 7711.

Del Tomba, Alessandro. 2020. *The Tocharian gender system. A diachronic study*. Dissertatie Universiteit Leiden.

Del Tomba, Alessandro. 2023. *The Tocharian gender system. A diachronic study in nominal morphology*. Leiden – Boston: Brill.

Dragoni, Federico. 2022. *Watañi lāntaṃ: Khotanese and Tumshuqese loanwords in Tocharian*. Dissertatie Universiteit Leiden.

Dragoni, Federico. 2023. *Watañi lāntaṃ: Khotanese and Tumshuqese Loanwords in Tocharian*. Wiesbaden: Reichert.

Driem, George van. 2001. *Languages of the Himalayas. An ethnolinguistic handbook of the Greater Himalayan Region containing an introduction to the Symbiotic Theory of Language*. 2 dln. Leiden – Boston: Brill.

e-ANS = *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. e-ans.ivdnt.org

Friis, Louise S. 2024. *Studies in Tocharian verbal morphology relevant to the cladistic position of Tocharian in Indo-European*. Dissertatie Universiteit Leiden, te verdedigen op 24 september 2024.

Hahn, Michael. 2007. *Vom rechten Leben, buddhistische Lehren aus Indien und Tibet, Aus dem Sanskrit und aus dem Tibetischen übersetzt und herausgegeben*. Frankfurt am Main – Leipzig: Verlag der Weltreligionen.

Klein, Jared S. 1992. *On verbal accentuation in the Rigveda*. New Haven: American Oriental Society.

Kloekhorst, Alwin. 2008. 'Some Indo-Uralic aspects of Hittite'. *Journal of Indo-European Studies* 36: 88–95.

Kloekhorst, Alwin. 2018. 'Anatolian evidence suggests that the Indo-European laryngeals **h*₂ and **h*₃ were uvular stops'. *Indo-European Linguistics* 6: 69–94.

Kloekhorst, Alwin en Tijmen Pronk (uitg.). 2019. *The precursors of Proto-Indo-European: the Indo-Anatolian and Indo-Uralic hypotheses*. Leiden – Boston: Brill

Kortlandt, Frederik H.H. 2002. 'The Indo-Uralic verb'. In: Rogier Blokland en Cornelius Hasselblatt (uitg.), *Finno-Ugrians and Indo-Europeans: Linguistic and literary contacts*. Maastricht: Shaker, 217–227.

Kroonen, Guus Jan. 2019. 'The Proto-Indo-European *mediae*, Proto-Uralic nasals from a glottalic perspective'. In: Alwin Kloekhorst en Tijmen Pronk (uitg.), *The precursors of Proto-Indo-European: the Indo-Anatolian and Indo-Uralic hypotheses*. Leiden – Boston: Brill, 111–114.

- Librado, Pablo e.a. 2021. ‘The origins and spread of domestic horses from the Western Eurasian steppes’. *Nature* 598: 634–640.
- Lubotsky, Alexander M. 2001. *Het vuur na aan de Indo-Europese schenen leggen: over de reconstructie van betekenis*. Oratie Universiteit Leiden.
- Pedersen, Holger. 1931. *The discovery of language. Linguistic science in the nineteenth century*. Translated by John W. Spargo. Bloomington: University of Indiana.
- Peyrot, Michaël. 2016. ‘Further Sanskrit–Tocharian bilingual Udānavarga fragments’. *Tocharian and Indo-European Studies* 17: 153–211.
- Peyrot, Michaël. 2018a. ‘Interrogative stems in Hittite and Tocharian’. *Indogermanische Forschungen* 123: 65–90.
- Peyrot, Michaël. 2018b. ‘Tocharian B *etswe* ‘mule’ and Eastern East Iranian’. In: *Farnah. Indo-Iranian and Indo-European Studies in Honor of Sasha Lubotsky*. Ann Arbor: Beech Stave, 270–283.
- Peyrot, Michaël. 2019a. ‘The deviant typological profile of the Tocharian branch of Indo-European may be due to Uralic substrate influence’. *Indo-European Linguistics* 7: 72–121.
- Peyrot, Michaël. 2019b. ‘Indo-Uralic, Indo-Anatolian, Indo-Tocharian’. In: Alwin Kloekhorst en Tijmen Pronk (uitg.), *The precursors of Proto-Indo-European: the Indo-Anatolian and Indo-Uralic hypotheses*. Leiden – Boston: Brill, 186–202.
- Peyrot, Michaël, Federico Dracopoli en Chams Bernard. 2022. ‘The spread of iron in Central Asia: on the etymology of the word for “iron” in Iranian and Tocharian’. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 85: 403–422.
- Peyrot, Michaël, Georges-Jean Pinault en Jens Wilkens. 2019. ‘Vernaculars of the Silk Road – a Tocharian B–Old Uyghur bilingual’. *Journal Asiatique* 307: 65–90.
- Pronk, Tijmen. 2009. *The Slovene dialect of Egg and Potschach in the Gailtal, Austria*. Amsterdam – New York: Rodopi.
- Saussure, Ferdinand de. 1878. *Mémoire sur le système primitif des voyelles dans les langues indo-européennes*. Leipzig: Teubner.
- Schoubben, Niels. 2024. *Traces of language contact in Niya Prakrit. Bactrian and other foreign elements*. Dissertatie Universiteit Leiden, te verdedigen op 6 november 2024.
- Sieg, Emil en Wilhelm Siegling. 1908. ‘Tocharisch, die Sprache der Indoskythen. Vorläufige Bemerkungen über eine bisher unbekannte indogermanische Literatursprache’. *Sitzungsberichte der Königlich Preussischen Akademie der Wissenschaften*: Jahrgang 1908, Zweiter Halbband, 915–932.
- Warries, Abel R. 2022. ‘Towards a new comparison of the pre-Proto-Tocharian and pre-Proto-Samoyed vowel systems’. *Indo-European Linguistics* 10: 169–213.
- Wilkens, Jens en Michaël Peyrot. 2024. ‘Tokharian, Turkic and’. In: *Encyclopedia of Turkic Languages and Linguistics Online*. Leiden – Boston: Brill.
doi.org/10.1163/2667-3029_ETLO_SIM_037650
- Wortel, Dick. 2002. *Leids*. Den Haag: Sdu.

PROF. DR. MICHAËL PEYROT

Michaël Peyrot (1978) is hoogleraar Vergelijkende Indo-Europese Taalwetenschap aan de Universiteit Leiden. Hij studeerde van 1999 tot 2004 Nederlandse Taal- en Letterkunde en Vergelijkende Taalwetenschap aan de Universiteit Leiden, met een Erasmus-uitwisseling aan de École Pratique des Hautes Études in Parijs, waar hij studeerde bij Georges-Jean Pinault. In 2010 promoveerde hij, na studieverblijven in Frankfurt am Main en Parijs, *cum laude* bij Alexander Lubotsky aan de Universiteit Leiden op een proefschrift over de conjunctief in het Tochaars. Na zijn promotie heeft hij als postdoctoraal onderzoeker voor Melanie Malzahns *A Comprehensive Edition of Tocharian Manuscripts* aan de Universiteit van Wenen gewerkt, en daarna met een Marie Curie-beurs bij de *Turfanforschung* aan de Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften in Berlijn. In 2016 keerde hij als universitair docent terug naar de Universiteit Leiden, waar hij college geeft binnen de opleiding Taalwetenschap. In 2022 werd hij universitair hoofddocent, en met ingang van 2023 is hij benoemd als hoogleraar.

De focus van het onderzoek van Michaël Peyrot ligt op de reconstructie van het Indo-Europese werkwoord en op taalcontact en prehistorie, in het bijzonder in de Tochaarse, Indische en Iraanse takken van het Indo-Europees. Deze onderzoekslijn heeft hij kunnen ontwikkelen dankzij het Marie Curie-project *Niya Tocharian: language contact and prehistory on the Silk Road* (2014–2016), het VIDI-project *Tracking the Tocharians from Europe to China: a linguistic reconstruction* (2016–2022), en het ERC-Stg-project *The Tocharian Trek. A linguistic reconstruction of the migration of the Tocharians from Europe to China* (2018–2023). Hij zet zijn onderzoek nu voort met het ERC-Cog-project *The Silk Road Language Web. A linguistic prehistory of the Tarim Basin in Northwest China* (2024–2028).

Hij is mede-uitgever van het tijdschrift *Tocharian and Indo-European Studies*.

Universiteit
Leiden